

Personalități ale muzicii bisericești din Banat.
Trifon Lugojan și Dimitrie Cusma.
Repere bio-bibliografice

Pr.lect.univ.dr. Mihai Brie

Dintre numeroasele personalități ale melosului bisericesc, care au activat în Banat, ne vom referi în cele ce urmează la Trifon Lugojan și Dimitrie Cusma.

Unul dintre vrednicii ostenitori pe altarul culturii românești, aradului, a fost și compozitorul și profesorul Trifon Lugojan. S-a născut la 27 mai 1874 în localitatea Nădlac, la 40 km de Arad. Părinții săi au fost profesori. A avut trei frați: Virgil, Ion și Alexandru, ultimii doi fiind învățători. Revista “ Biserica și Școala” din Arad consemnează într-un articol: “ Din fragedă pruncie a fost pătruns de existența acestui dar ceresc, pe care a ostenit să-l îmbogățească asemenea talanților din Evanghelie”¹. A crescut la strana bisericii, unde era adus foarte des de către bunicul său, cantorul Bisericii ortodoxe din Nădlac.

Cursurile școlii primare le urmează în localitatea natală. După absolvirea școlii primare, urmează cursurile liceului din Arad și apoi al celui din Brașov. La Brașov tânărul Trifon a fost captivat de cultura și respirația artistică din străvechiul oraș de la poalele Tâmppei. “ Îndeosebi Brașovul, cu tradiții artistice și îndeosebi covârșitoarea personalitate a tânărului profesor de muzică de atunci Gheorghe Dima, îi pune temeliele de viitor *măestru*, asemenea celui de la care învățase tainele artei.”²

¹ *Biserica și școala*, An LXXII (1948), nr. 2-3, 11-18 ian, pp. 16-17.

² *Ibidem*.

Înainte de a pleca din Arad, Trifon Lugojan își găsea adevărata împlinire la strana bisericii natale, unde fiorul slujbelor îi sedimentează simțul artistic, respectiv pasiunea pentru muzica sacră.

În 1894 este admis la Academia Teologică din Arad fiind remarcat pentru talentul dovedit la Tipic și Muzică bisericească. Între anii 1894- 1897, Corul tinerimii din Arad a fost condus de teologul Trifon Lugojan. Anul 1897 înseamnă pentru tânărul Trifon, absolvirea Institutului Teologic. La sfârșitul anului 1896-1897, profesorul Valeriu Magdu a fost pensionat de la catedra de Muzică bisericească și Tipic. După absolvirea Teologiei, Consistoriul Eparhial îi încredințează, la începutul anului școlar 1897-1898, catedra de Muzică bisericească și Tipic de la Institutul Teologic-Pedagogic din Arad, iar în vara anului 1900 îi acordă o bursă de studiu pentru a se perfecționa în arta muzicală în Leipzig(Germania), unde urmează cursurile la *Leipziger Konservatorium*, studiind: teorie, solfegiu, armonie, compoziție cu Emil Paul, canto și pian cu Heinrich Klesse, și vioară cu Robert Rolland³ Până la reînțorcerea lui catedra a suplinitor în învățătorul pensionar Ioan Simu⁴.

După absolvirea Conservatorului Regal de muzică din Leipzig revine la Arad unde între anii 1902-1904, predă doar muzică vocală și instrumentală la ambele instituții⁵.Cântarea bisericească și tipicul, atât la Teologie cât și la Preparandie, rămân în sarcina preotului Ioan Nicorescu Din anul 1904-1905,cel din urmă, este trimis paroh la Curtici, iar orele respective i se încredințează lui Trifon Lugojan, doar ca și suplinitor.

³ Viorel Cosma, *Muzicieni români, Lexicon*, București, 1970, p. 281.

⁴ Prof. Dr. Teodor Botiș, *Istoria școlii normale (Preparandiei) și a institutului Teologic Ortodox Român din Arad, Ed. Consistoriului, Arad, 1922, p. 397.*

⁵ Ibidem, p. 121.

În 1909 devine *profesor ordinar definitiv*⁶. Între 1917-1918 și-a satisfăcut stagiul militar, iar la sfârșitul anului 1918 se îmbolnăvește, fiind concediat până la 30 iunie 1918. În această perioadă 1917-1918 catedra sa a fost suplinită de profesorul Cosma Aurel. Între 1912-1920, fiind profesor titular, predă muzică și cor, iar sub revizorul școlar Atanasie Lipovan (o altă personalitate muzicală bisericească a Aradului), predă Cântarea bisericească și Tipicul⁷.

Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la înființarea Institutului Pedagogic Ortodox din Arad are loc un program festiv. Ziua festivităților a început cu oficierea Sfintei Liturghii, cu participarea episcopului Ioan Papp. După Sfânta Liturghie au fost rostite câteva discursuri. De la aceste manifestări nu a lipsit nici profesorul Trifon Lugojan, care, în seara aceleiași zile, a susținut un concert cu tinerimea seminarială, în calitate de dirijor. La sărbătoarea Învierii Domnului din 1941 profesorul Trifon Lugojan a dirijat la Sfânta Liturghie Corul cantorilor în Catedrala episcopală din Arad, prezent fiind și episcopul Andrei Magieru.

A fost dirijor al Reuniunii române de muzică și cântări din Arad (1903-1940) și director al Școlii de cântăreți bisericești din Arad (1936-1940)⁸.

La 74 de ani trece la cele veșnice în 11 ianuarie 1948, fiind înmormântat la Arad în prezența familiei și a episcopului Andrei Magieru, răspunsurile la slujba înmormântării fiind date de către Corul catedralei, sub conducerea lui Atanasie Lipovan și Corul teologilor dirijat de prof. P. Bancea.

Opera compozitorului este variată, cuprinzând toate cântările necesare slujbelor cultului liturgic ortodox. A aranjat

⁶ *Anuarul Institutului Pedagogic Teologic Ortodox Român din Arad*, Arad, 1910.

⁷ *Ibidem*, 1918

⁸ Viorel Cosma, op. Cit., p. 281.

pe note cântările celor opt glasuri, a compus , armonizat sau prelucrat diferite cântări bisericești, precum și colinde.În continuare amintim succint opera sa:

- *Liturghia* pentru cor mixt, (Sol Major), Arad, 1901-piese muzicale din aceeași Liturghie cântă și corul mixt al parohiei ortodoxe din Nădlac, dirijat de învățătoarea Delia Borlea.
- *Strana (cele opt glasuri-heruvice, irmoase, pricesne)*, Tipografia Diecezană Arad, 1905 – această carte de cântări bisericești a fost aranjată pe note de Trifon Lugojan , dorind prin această lucrare ca elevii săi să-și însușească mai ușor cântarea omofonă. De aceea a ascultat mai mulți cântăreți ,culegând de la fiecare tot ce a fost mai bun, scriind pe note toate glasurile și o mare parte a cântărilor de cult. În prefața cărții, menționează: „ greutatea în cântarea noastră bisericească provine din dificultatea că la melodii străine s-a aplicat textul românesc și dacă pe o figură muzicală nu s-a azuns destule silabe cântărețul a fost nevoit să repete într-un cuvânt atâtea silabe de câte avea trebuință fără considerare de interes⁹ .
- *Cântări bisericești pentru slujbe ocazionale din Molitfelnic*, Tipografia Diecezană, Arad 1907
- *Carte de rugăciuni și cântări bisericești pentru școlari*, Ediția a III-a Tipografia Diecezană, Arad 1925, - cuprinde rugăciuni, rânduielei liturgice, cele opt glasuri, cântări la sărbătorile de peste an și cântări la slujbele ocazionale.
- *Cele opt glasuri la Vecernie*, Tipografia Diecezană, Arad, 1927 .

⁹ A se vedea Trifon Lugojan, *Cântări bisericești*, Tipografia Diecezană, Arad, 1905.(din prefață)

- *Cele opt glasuri după episcopul Ioan Papp*, Tipografia Diecezană, Arad, a apărut în două ediții în 1912 și 1939. Aceste glasuri sunt o variantă nouă a glasurilor bisericești din zona Aradului.
- *Cântări bisericești la Sărbătorile Maicii domnului. Troparele și condacele Sfinților celor cele obișnuite la înmormântarea mirenilor*, Tipografia Diecezană, Arad, 1928¹⁰.
- *Liturghia Sfântului Ioan Gură da Aur pentru cor bărbătesc (Sol Major)*, Tipografia Diecezană, Arad, 1928.
- *Carte de rugăciuni și cântări bisericești pentru școlari*, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, cu aprobarea canonică a episcopului dr. Grigorie Comșa, cuprinde: rânduiala Vecerniei, a Utreniei, a Liturghiei, Te-Deum, sfințirea apei, rânduiala Cununiei, a Înmormântării, parastasului, cele opt glasuri în zi de duminică, cântări la diferite sărbători și rugăciuni.
- *Răspunsurile liturgice cu ecteniile corespunzătoare (unison) cum se cântă în eparhia Aradului* Tipografia Diecezană, Arad, 1939.
- *Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos și Paraclisul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu*, Tipografia Diecezană, Arad, 1940.
- *24 Colinde*, redactate pentru două și trei voci de Trifon Lugojan, Tipografia Diecezană, Arad, 1940. Despre această culegere de colinde, episcopul dr. Andrei Magieru spunea că este “ un izvor de apă limpede pentru bucuria de Crăciun”¹¹. Culegerea se structurează astfel:

¹⁰ Viorel Cosma, op. cit., p. 281.

¹¹ Trifon Lugojan, *24 Colinde*, Prefața, Tipografia Diecezană, Arad, 1940, p.

Troparul și Condacul Crăciunului, colinde ale unor compozitori români consacrați: Alexandru Podoleanu-*Bună dimineața la Moș Ajun*, D.G. Kiriac-*Din bătrâni se povestește*,*Nouă azi ne-a răsărit*, Gh. Dima-*O, ce veste minunată*, Emil Monția-*Sus la poarta Raiului*, *Colindă*, precum și colinde ale autorului-*Florile dalbe*, *Steaua sus răsare și Colo-n valea Galileii* (ambele în Sol Major) etc.

- *Parastasul cum se slujește în eparhia Aradului*, Tipografia Diecezană, Arad, 1942
- *Înmormântarea mirenilor*,cum se slujește în eparhia Aradului pe notație muzicală, Tipografia Diecezană, Arad, 1942.
- *70 Cântări religioase*, cum se cântă în eparhia Aradului, Tipografia Diecezană, Arad, 1942.
- *Colinde*, armonizate pe trei voci egale , Tipografia Diecezană, Arad, 1943.

A fost cea mai prolifică personalitate muzicală a Ortodoxiei arădene,din prima jumătate a sec.XX.¹² Prin opera sa Trifon Lugojan rămâne exponentul de bază al muzicii bisericești din Banat.

Dimitrie Cusma a fost un cunoscut și apreciat profesor de muzică în Banat de peste o jumătate de veac, ca dirijor, folclorist, compozitor, animator cultural.S-a născut la 26 martie 1909 în Caransebeș. Provine dintr-o familie modestă. Școala Primară Confesională, Gimnaziul și Institutul Pedagogic le-a urmat în arașul natal Caransebeș. Își continuă studiile la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cluj-Napoca, secția profesor de muzică.

¹² Drd. Nicu Moldoveanu, *Cântarea corală în B.O.R. în sec. al XX-lea*, în *Studii Teologice*,nr. 3-4/1968, p. 292 și Drd. Vasile Stanciu, *Compozitorul Trifon Lugojan*, Mitropolia Banatului, nr. 5/1988, p. 89

Între 1930-1979 activează în calitate de profesor la mai multe instituții : Școala normală din Caransebeș(1933); Liceul Traian Doda (1933-1948);Școala Elementară din Glimboca(1948-1951);Școala Nominală de Fete din Lugoj(1951-1952);Gimnaziul din Făget(1951-1954);Liceul Nr.1 din Reșița(1954-1979),iardin 1979 ajunge profesor la Liceul Pedagogic din Caransebeș.

În tinerețe cântă în corul *Reuniunii Române de Cântări și Muzică din Caransebeș*, urmând să dirijeze mai multe formații corale din zonă:

- *Corul Plugarilor-* dinCaransebeșul Nou- 1931-1949;
- *Corul Asociației Învățătorilor-*1936;
- *CorulLiceului “Traian Doda” –* 1937;
- *Corul Catedral –* 1938;
- *Corul Corpului Didactic –* 1944;
- *Corul de Fete al Liceului Pedagogic din Caransebeș –* 1979;
- *Corul Căminului cultural din Glimboca -* 1948-1950;
- *Corul Căminului cultural din Făget –* 1952-1954;
- *Corul Sindicatului Învățăământ –* 1954-1971;
- *Corul Uzinelor –* din Reșița – 1954-1971;¹³

În anul 1968 ajunge inspector școlar Județul Caraș-Severin (1968-1969). În această funcție a dovedit multă exigență și profesionalism . Începând cu această perioadă, împreună cu Inginerul Joseph Palick organizează, pentru melomanii orașului, conferințe privitoare la folclor și istoria muzicii, urmate de recitaluri și concerte. În calitate de cronicar muzical colaborează la mai multe reviste:*Banatul literar* din Timișoara;*Foaia diecesană* și *Viața nouă* din Caransebeș.

¹³ Prot. Ioan Teodorovici, Pr. Prof. Ionel Popescu, Prof. Dumitru Jompan, *Creatori și creații muzicale. Cântece și coruri religioase pentru copii și tineret*, Ed. Banatica, Reșița, 1997, p.95

Se simte atras mai ales de frumusețea colindelor și a cântecelor de stea locale, pe care le-a descoperit, cules și valorificat în planul muzicii corale și compune, armonizează și prelucrarează muzică de sorginte populară laică, contribuind la sporirea repertoriului de muzică corală religioasă, prin înveșmântarea armonică a unor vechii melodii de strană din Banat. Acestor melodii li se adaugă un număr retrâns de piese, mai mult sau mai puțin originale, cu tematică laică.

Creația sa religioasă se structurează astfel:

- Cu trupul lui Hristos(mixt);
- Mărire întru cei de sus(bărbătesc);
- Imn ocazional(mixt), 1931;
- Serviciul Prohodului (mixt);
- Cele 8 glasuri fixate în notațiune liniară,

Caransebeș,1934;

-Imne liturgice,pe melodiile glasurilor 1,2 și 4, pentru cor mixt și bărbătesc;

-Imn ocazional(1947),dedicat mitropolitului Vasile Lăzărescu (1947);

-Colecție de colinde locale pentru 2,3 și 4 voci și 18 colinde , pentru cor bărbătesc;

-Cântări bisericești (în colaborare cu I.Teodorovici și G.Dobrian),Timișoara, 1980;

-Cântările Sf. Liturghii, pe melodii bisericești notate și armonizate pentru cor mixt, Timișoara, 1984. ¹⁴[

Dimitrie Cusma este foarte cunoscut și apreciat om de cultură. El este un strălucit elev al școlii muzicale de la Caransebeș, condusă de regretatul profesor Antoniu Sequens, care a dat, la sfârșitul veacului XIX și începutul celui de-al XX-lea, numeroși dirijori și compozitori, dintre care amintim pe Timotei Popovici, Iosif Velcean, Sava Golumba, Vasile Ijac, și

¹⁴ Viorel Cosma-Muzicieni din România, vol. 2. Ed. Muzicală, București, 1999, p. 132

mulți alții. Activitatea profesorului Dimitrie Cusma este bogată și variată. A instruit dirijori și cântăreți, a organizat formații culturale și artistice, într-un cuvânt s-a implicat cu toată ființa lui în progresul vieții culturale din Banat.

Ajuns în pragul senectuții, profesorul Dimitrie Cusma, cu același avânt, cu vigoare și proștețime, a căutat, a ascultat, a notat și a interpretat nestemate de muzică bisericească din Banat. *Cântările Sfintei Liturghii*, pe melodiile bisericești, notate și armonizate pentru cormixt, alcătuită și editată cu binecuvântarea Î.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului se înscrie în bogatul repertoriu al muzicii corale din Banat, pe care l-au ilustrat atâtea personalități. Dimitrie Cusma notează melodiile bisericești de strană, căutând linia autentică a elementelor tradiționale, îndepărtând excesele. Unele cântări de strană sunt tributare, ca modalitate stilistică, muzicii populare, ceea ce însă nu le anihilează caracterul sacru, ele primind timbrul propriu cântărilor, statornicite în tradiția seculară. Prin armonizarea cântărilor tradiționale bănățene, el, nu a ținut înnoirea lor, ci păstrarea în formă genuină și ridicarea la nivel de artă corală. După propria-i mărturisire, autorul lucrării *Cântările Sfintei Liturghii (cor mixt)* o propune corurilor parohiale din mediul rural,¹⁵ fiind mai ușoară și accesibilă formațiilor cu disponibilități modeste. Dimitrie Cusma, în modestia sa, afirma despre sine că este un *simply diletant provincial*.¹⁶ Moare la Caransebeș în data de 30 decembrie 1992 la vârsta de 81 de ani.¹⁷

¹⁵ Dimitrie Cusma, *Cântările Sf. Liturghii (cor mixt)*, Timișoara, 1984, p.40

¹⁶ *Idem.*, p.45

¹⁷ Prot. Ioan Teodorovici, *op.cit.*, p.49.

SUMMARY

Rev. Fr. Dr. Mihai Brie

This study tries to discover the personality of two great musicians from Banat, Trifon Lugojan and Dimitrie Cusma. Trifon Lugojan graduated the Theological Institute from Arad and at the beginning of the 20th century he become professor at the same institute. His work is composed by various compositions, most of them being wroted for the Church music, especially for the Liturgy and for the eight tones in the byzantine music. Dimitrie Cusma graduated yhe Conservatory from Cluj Napoca and then he is proffesor at the several schools. He was a conductor of some choirs and armonised the eight tones and the music for the divine Liturgy. Both of them were important figures of the religious music in the province of Banat.